

Petrus van Schendel

meester van het avondlicht

Petrus van Schendel (1806-1870) kon onder zijn bewonderaars tal van Europese vorsten rekenen, waaronder de Britse koningin Victoria en Koning Willem II. Zijn werken bij maan- en bij kunstlicht brachten hen in de ban van de 'magie' van zijn licht.

TEKST: CHRISTIAAN LUCHT & CONSTANCE MOES

Breda's Museum organiseert vanaf 10 november de allereerste overzichtstentoonstelling van het werk van de Nederlandse schilder Petrus van Schendel. Een bijzonder kunstenaar, die bij leven in het binnen- en buitenland grote roem verwierf. Vooral zijn marktscènes bij maan- en kaarslicht waren immens populair en werden door Hollandse en Belgische collega-schilders volop nagevolgd. Naast schilder en tekenaar was Van Schendel, vader van een omvangrijk gezin, ook werkzaam als handelaar en restaurateur, publiceerde hij over werktuigkunde en was hij actief als uitvinder. Dit mondde uit in het presenteren van een plan voor de ontginning van de Kempen (1848) en het bedenken van een nieuw type waterschepd met beweegbare schoepen. Genoeg redenen om deze kunstenaar met een tentoonstelling en een uitgebreide monografie bij een groot publiek onder de aandacht te brengen.

Een zelfbewust kunstenaar

Petrus van Schendel zag op 21 april 1806 het levenslicht in Terheijden, een dorp in de omgeving van Breda. Toen de financiën van vader Gijsbertus van Schendel verslechterden en deze in 1817 overleed verhuisde moeder Geertruij Brocx in 1821 naar Breda, waar zij als 'uitventster' op de markt voor haar gezin de kost verdiende. Het is mogelijk dat men in dit 'licht' de fascinatie van de jonge Van Schendel moet zien voor de sfeer van drukbevolkte marktplaatsen met kramen en kooplui. Omdat hij duidelijk talent had, vertrok de kunstenaar in wording op 16-jarige leeftijd naar Antwerpen, waar hij aan de Academie voor Schone Kunsten door de historieschilder Matthijs van Bree werd opgeleid. Hij muntte er uit in het vak 'doorzichtkunde'. Dit zou hem in zijn latere carrière profijt opleveren bij het nauwkeurig vaststellen en uitwerken van het perspectief in zijn schilderijen. Zo was hij in staat om heel precies een compositorische harmonie te bewerk-

stelligen tussen de door hem in het beeldvlak gepositioneerde figuren, architectuur en attributen. Een handig hulpmiddel waren daarbij zijn werktekeningen, die hij vanaf de jaren '50 geheel of gedeeltelijk via de ponstechniek als ondertekening op doek of paneel overbracht. Gedurende zijn hele leven bleven historische en religieuze onderwerpen hem boeien, zowel als genrestukken als in de vorm van Bijbelse thema's bij kaarslicht. 'De geboorte van Christus' (1858) is hiervan op de tentoonstelling het meest indrukwekkende

Naast schilder en tekenaar was Van Schendel, vader van een omvangrijk gezin, ook werkzaam als handelaar en restaurateur, publiceerde hij over werktuigkunde en was hij actief als uitvinder.

voorbeeld (afb. 1). Dit doek, het grootste dat Van Schendel ooit schilderde, bleef bij leven van de schilder onverkocht en kwam na zijn dood in het bezit van zijn nazaten. Het werk meet maar liefst 386 x 268,3 cm en is 400 kg zwaar.

Markten bij maan- en kaarslicht

In 1828 schilderde Van Schendel zijn eerste zelfportret als kunstenaar. Opvallend daarin is de grote olielamp die de voorstelling verlicht. Het illustreert zijn fascinatie voor kunstlicht en de schilder lijkt ermeest duidelijk te willen maken welke artistieke weg hij wil gaan (afb. 2). In de daaropvolgende jaren zouden portretten en composities van mensen bij vuur, kaars-, maan- of lamplicht tot zijn belangrijkste specialiteit uitgroeien. Opmerkelijk is dat hij de kunst verstond om nachttaferelen te schilderen zonder dat de

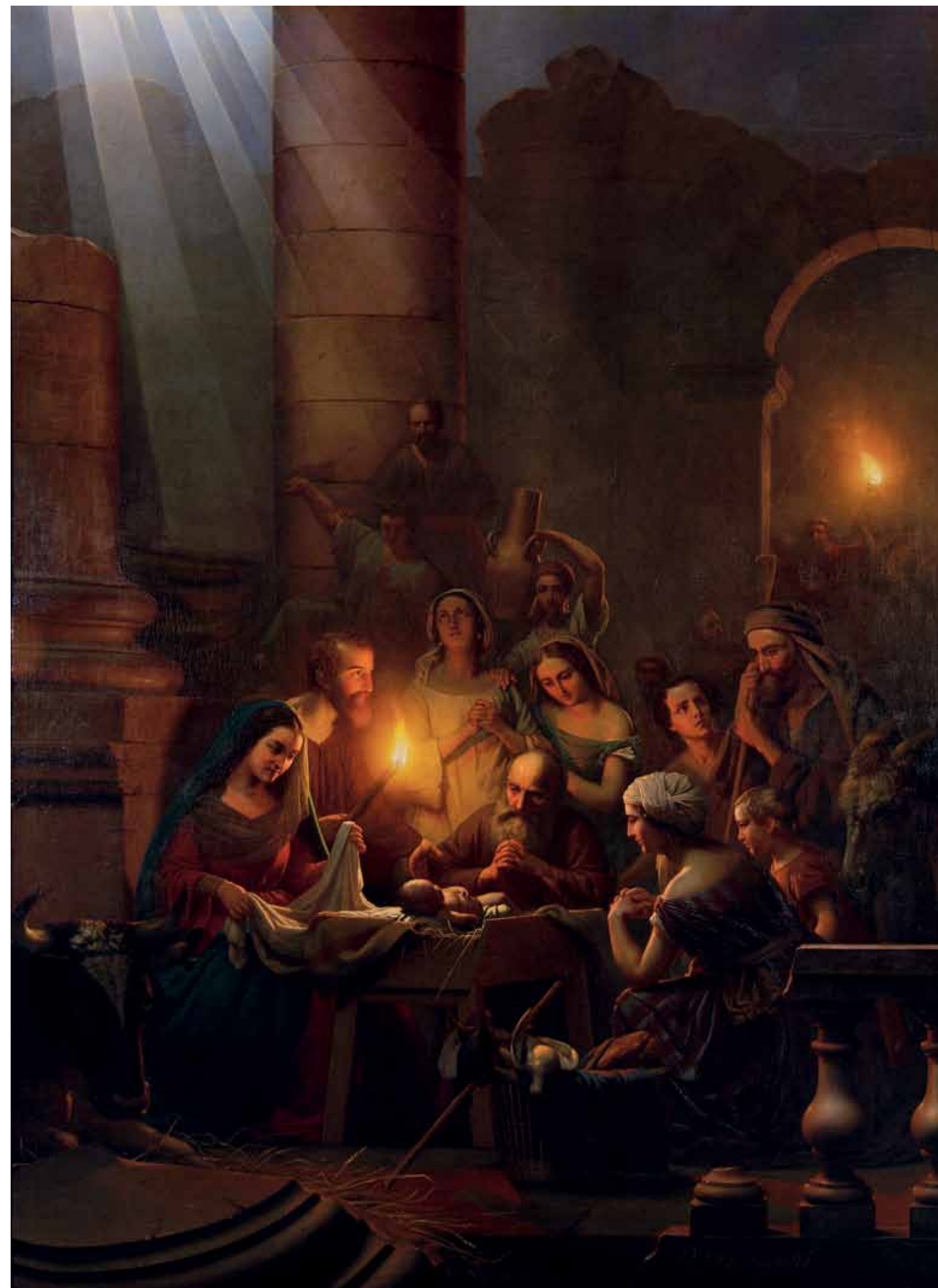

rechts

1. De geboorte van Christus, 1858. Olieverf op doek, 386 x 268,3 cm. Langdurige bruikleen H. Kruiskerk te Elsene aan Breda's Museum.

boven

2. Zelfportret, 1828. Olieverf op doek, 53 x 41 cm. Collectie NPVS.

linksboven

3. De vismarkt te Den Haag bij avond, ca. 1850. Olieverf op paneel 84,3 x 69,4 cm. Voorheen collectie kunsthandel Simonis & Buunk, Ede.

rechtsboven

4. Dametje bij de poelier, 1868. Olieverf op paneel 45 x 30,3 cm. Collectie kunsthandel Simonis & Buunk, Ede.

helderheid van de voorstelling verloren ging. In 1838 vestigde hij zich in Den Haag en brak er voor hem een succesvolle periode aan. Bekend werd hij vooral met zijn rijk gestoffeerde markttaferelen bij maanlicht, die hij in latere perioden in kwalitatief opzicht wel evenaarde maar zelden overtrof. Volop aandacht werd besteed aan afwisseling in kramen, houdingen en kostuums, die prachtig tot hun recht komen in het schijnsel van meerdere en gevarieerde lichtbronnen. Beeldelementen als een jonge vrouw in Westfriesische rieten hoed en de zwart-witte hond van de schilder keren regelmatig terug. Uit omstreeks 1850 dateert 'De vismarkt te Den Haag bij avond' (afb. 3). Met veel oog voor detail schilderde hij centraal in beeld een koopvrouw met kabeljauw en naast zich een jonge visschonemaakster. Ze staan oog in oog met een boer die vanaf zijn hondenkar groenten vent. De gezichten van de figuren worden beschenen door het warme licht van een kaars met een papieren beschermkap, in de volksmond 'slons' genoemd, en

Bekend werd hij vooral met zijn rijk gestoffeerde markttaferelen bij maanlicht, die hij in latere perioden in kwalitatief opzicht wel evenaarde maar zelden overtrof.

mysterieus maanlicht verlicht de marktgangers en omringende gebouwen. Religieuze, historische onderwerpen en portretten bleven eveneens Van Schendels aandacht vragen, ook al brachten zij in de regel niet het geld op dat hij voor zijn markttaferelen kreeg. In Brussel (1845-1870) begon Van Schendel met het schilderen van onderdelen van nachtmarkten zoals een poelier en zijn klant op de Groenmarkt in Den Haag die hij, nog vóór ze af waren, al had verkocht. (afb. 4). Naast het inzenden van zijn werk op tentoonstellingen beschikte de kunstenaar over een steeds uitgebreider netwerk van handelaren en verzamelaars. De mondiaal opererende kunsthandelaar C.J. Nieuwenhuijs was één van zijn vaste afnemers, die behalve met vermogende particuliere verzamelaars ook goede contacten had met de Europese vorstenhuizen. Amerikaanse kunstkopers kochten na 1853 regelmatig werk van Van Schendel.

Nachtlandschappen

In Den Haag ontstonden ook zijn eerste zee-, ri-

vier- en havengezichten bij maanlicht. De sfeer van het mysterieuze, belichaamd in nachtelijke duisternis en maanlicht, paste bij de romantische verering van de natuur en het genre werd dan ook door meerdere schilders beoefend. De nachtlandschappen van Van Schendel vallen op door hun gedetailleerdheid en het sterke contrast tussen licht en donker, waardoor een atmosfeer van geheimzinnigheid wordt opgeroepen. Soms combineerde hij ijs- en havengezicht zoals in 'Ijsvermaak bij De Punt te Rotterdam' (1845) (afb. 5), waarover een Franse criticus schreef: 'Men moet lang voor dit schilderij gaan staan om alle schoonheid in zich op te kunnen nemen'.

Kunstmarkt

Nog altijd zijn Van Schendels kaarslichtscènes zeer gewild. Zijn kostbaarste werken die in de afgelopen vijf en twintig jaar op de wereldwijde kunstmarkt in de gerealiseerde prijsklasse tussen de 100.000-500.000 euro verschenen, zijn allemaal markttaferelen bij kaars- en meestal ook maanlicht. Een bijzondere plaats neemt de 'De verkondiging van de boodschap aan de maagd Maria' uit 1860 in. Dit doek met een religieus thema bracht in 2006 in New York ongeveer 110.000 euro op. Van Schendels historische voorstellingen met niet-eigentijdse figuren brachten beduidend minder op. Voor rivier- en havengezichten bij avond of nacht werden prijzen van enkele duizenden tot circa 50.000 euro gere-

aliseerd. Ook zijn olieverfschetsen, die overigens zelden op de markt verschenen, brachten enkele duizenden euro's op. De bekende opbrengsten van de weinige aquarellen en pastels die ter veiling kwamen varieerden van enkele honderden tot circa 1.500 euro. 'Gezicht op de zeevismarkt van Rotterdam' uit 1851 is het kostbaarste schilderij dat tot op heden van Van Schendel werd geveild. Het bracht in 2005 op de kunstmarkt in New York, met inbegrip van het opgeld, ongeveer 500.000 euro op. Het is op de tentoonstelling te zien.

Tentoonstelling en publicatie

De tentoonstelling in het Breda's Museum werd samengesteld op basis van jarenlang onderzoek van de Belgische Van Schendel-expert dr. Jan de Meere. In totaal zijn zo'n 60 schilderijen en talrijke tekeningen uit Nederland, België, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk, Italië en Luxemburg in bruikleen bijeengebracht. Uit de eigen collectie presenteert het museum 9 schilderijen en een aantal tekeningen. De tentoonstelling wordt begeleid door de uitgebreide monografie Petrus van Schendel (1806-1870). Een leven tussen licht en donker van de hand van Jan de Meere. De bijgevoegde cd-rom bevat een facsimile van Van Schendels complete 'liber veritatis' en van een reeks nooit eerder gepubliceerde documenten over het leven en werk van deze kunstenaar.

De nachtlandschappen van Van Schendel vallen op door hun gedetailleerdheid en het sterke contrast tussen licht en donker, waardoor een atmosfeer van geheimzinnigheid wordt opgeroepen.

MEER WETEN

Bezoeken

Petrus van Schendel, meester van het avondlicht
Breda's Museum
10-11 t/m 17-02
Musée d'Art de la Ville de Luxembourg 'Villa Vauban'
Luxemburg
09-03 t/m 16-06

Lezen

Jan de Meere, Petrus van Schendel (1807-1870): Een leven tussen licht en donker. € 39,90.

Christiaan Lucht en Constance Moes
Kunsthistorisch medewerkers,
Simonis & Buunk, Ede

links

5. Ijsvermaak bij De Punt te Rotterdam, 1845. Olieverf op doek, 114 x 144 cm. Particuliere collectie, Engeland